

Lovas László

joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSz Elméleti-történeti tagozatának tagja

Néhány gondolat a sérelemdíj intézményéről a római *iniuriák* kontextusában

I. Bevezető

2014. március 15-én hatályba lépett az új Polgári Törvénykönyvünk (2013. évi V. törvény, a továbbiakban „új Ptk.”) mely bevezette a sérelemdíj intézményét. Bár a magyar jogrendszerben újszerűnek hatott e jogintézmény, azt semmiképpen nem mondhatjuk, hogy előzmények nélküli lenne. Azt nehéz lenne vitatni, hogy a kontinentális jogrendszer elméleti alapjai – ellentétben az angolszász jogrendszerrel – közös tartópillérek fekszenek, és ez alól a magyar jogrendszer sem kivétel. Ez a közös tartópillér pedig a római jog, melynek vizsgálata mindig előremutató lehet ha új jogintézményt vezetnek be, vagy honosítanak meg. A római *iniuriák*ban már megtalálhatóak voltak az alapjai, pontosabban a csírái a „személyiségvédelemnek”, melyek aztán hosszú évszázados, sőt évezredes fejlődés következtében a modern európai személyiségvédelem kialakulását eredményezték.

II. A sérelemdíj és az *iniuria* kapcsolata

Vizsgálódásunkat mindenképpen a római *iniuriák*nak, a XII táblás törvény időszakában kialakult attribútumai áttekintésével kell kezdenünk. A XII táblás törvény *iniuriáira* az eredményfelelősség volt jellemző. Ez nem véletlenül alakult így ki. A kor jogászai a szándékosságot, gondatlanságot még nem tudták megkülönböztetni, így csak az okozati összefüggést vizsgálták. Ha az a cselekmény és kár között fennállt, akkor az *iniuria* megvalósult.¹ Az eredményfelelősségi rendszer még modern jogunkban is megjelenik, ellenben a kor büntetési rendszere mára természetesen teljes egészében megszűnt.

VIII,2:

Si membrum rupsit, ni cum eo pacit, talio esto.

¹ Pólay Elemér: A személyiség polgári jogi védelmének történetéhez: Iniuria - tényállások a római jogban. JATE ÁJK, Szeged 1983. 29. o.

Ha bárki megcsönkít mást azt meg kell torolni kivéve, ha vagyoni kompenzációban megállapodtak.²

A XII táblás törvény idézett tényállása egyértelműen rendelkezik a *talio*-elv alkalmazásáról, míg a következő *inuiria*-tényállás tarifális pénzbüntetést alkalmaz:

VIII,3:

Manu fustive si os fregit libero, CCC, si servo, CL, poenam subito.

Ha egy személy eltöri egy szabad ember csontját kézzel vagy bottal 300 as a büntetése, még ha egy rabszolgának okozza ezt akkor 150 as.³

A két példán keresztül is jól látható, hogy itt tulajdonképpen eredménytényállásokkal állunk szemben. Nem számított milyen magatartással követik el az *iniuriát*, ahogy az sem, hogy azt gondatlanul vagy szándékosan teszik. A XII táblás törvény büntetési rendszerén pedig már a rómaiak is viszonylag gyorsan túlléptek, mert merevsége elégtelennek bizonyult a gazdaság gyors fejlődésének következtében.⁴

Tovább lépve a preklasszikus-klasszikus korra, megállapítható, hogy már jól meghatározható feltételei alakultak ki az *iniuriáknak*:

Szükséges volt, hogy a cselekményt *adversus bonos mores* kövessék el. Ez egy objektív tényállási elem volt, amely azt várta el, hogy a tett sértse a *boni mores*t. Így tulajdonképpen a közerkölcs volt az az objektív elem, amelyet mindenkinek tiszteletben kellett tartania.⁵ A következő fragmentumban is ez olvasható:

Ulpianus D,47,10,15,2:

Ait praetor: Qui adversus bonos mores convicium cui fecisse cuiusve opera factum esse dicitur, quo adversus bonos mores convicium fieret: in eum iudicium dabo.

A *praetor* azt mondja, hogy keresetet ad az ellen, aki azt állítja, hogy őt más a jó erkölccsel ellentétes módon bántalmazta.

Véleményem szerint az *adversus bonos mores* előképe a modern kori a felróhatóság intézményének, minthogy mind a kettő objektív követelmény. A közrend és a közerkölcs sérelme is egy általános mérce volt csak úgy, mint ma az általában elvárható magatartás.

² Allan Chester Johnson, Paul Robinson Coleman-Norton, Frank Card Bourne, Clyde Pharr: Ancient Roman Statutes: A Translation with Introduction, Commentary, Glossary, and Index. The Lawbook Exchange, Clark New Jersey 2003. 11. o.

³ Johnson – Coleman-Norton – Bourne – Pharr: i.m. 11. o.

⁴ Pólay: i.m. 48. o.

⁵ Pólay: i.m. 88. o.

Szintén fontos eleme a preklasszikus-klasszikus kori *iniuriáknak*, hogy azok erősen tényálláshoz kötöttek, amely nyilván nem meglepő a kazuisztikus római jog fényében.

Ulpianus D, 47,10,7,4:

Quid iniuriae factum sit, certum dicat.

A *praetor* előtt pontosan meg kellett jelölnie a sértettnek, hogy milyen *iniuriát* szenvedett.⁶

Tehát ahogyan Sólyom is megállapítja, az elkövetési magatartás tényálláshoz kötött maradt.⁷ Ebben csak a posztklasszikus kor hozott változást. Megjelent a *generálníuria*, amely a jusztiniánuszi korszakban teljesedett ki, és amely a *ius* ellentétéként már minden jogsértést magába foglalt.⁸ Az új Ptk. szintén általános érvénnyel védi a személyiségi jogokat.

A következő tényállási elem a kár bekövetkezése. Mivel a bíró egyrészt a kárhoz viszonyítottan becsülte meg a *poena* összegét, másrészt pedig az *iniuria* magába foglalta a magánjogi sérelem reparációját és a felmerülő vagyoni kártérítést is, így szükség lehetett a kár meglétére.⁹ Ezzel szemben az új jogintézmény legmeghatározóbb eleme, hogy – szemben az *iniuriával*, vagy akár a korábbi nem vagyoni kártérítéssel – a sérelemdíjnál nincs szükség a jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztének bizonyítására. Azonban mivel a sértett fél „az őt ért nem vagyoni sérelemért” követelhet sérelemdíjat, így alaposan feltehető, hogy nem vagyoni sérelem nélkül nincs lehetőség sérelemdíj követelésére.¹⁰ A jogellenes károkozás és a felróhatóság mellett tehát valamilyen nem vagyoni kárnak is be kell következnie okozati összefüggésben a magatartással.

Az okozati összefüggés a magatartás és a kár között lényeges volt és lényeges ma is. Valószínűnek mutatkozik, hogy a római jogászok vizsgálták ezt a problémát,¹¹ hiszen ez volt a legegyszerűbben felfedezhető kapocs a magatartás és a kár között.¹²

⁶ Pólay: i.m. 51. o.

⁷ Sólyom László: A személyiségi jogok elmélete. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1983. 148. o.

⁸ Pólay: i.m. 105. o.

⁹ Benedek Ferenc – Pókecz Kovács Attila: Római magánjog. Dialóg Campus, Budapest–Pécs 2016⁴. 246. o.

¹⁰ Új Ptk. Tanácsadó Testület véleményei: Hozható-e olyan ítélet, amely a személyiségi jog megsértése esetén azon az alapon utasítja el a sérelemdíj iránti keresetet, hogy a sérelmet szenvedett felet nem érte hátrány? [Ptk. 2:52.§]. <http://kuria-birosag.hu/hu/content/hozható-e-olyan-itelet-amely-személyiségi-jog-megsértése-eseten-azon-az-alapon-utasítja-el> (2016.09.22.)

¹¹ Vö. Jusztinger János: ‘Általános részi’ alapkérdések az antik római büntetőjogi praxisban. Scriptura 2015/2. sz. 112. o.; János Jusztinger: Dogmatics of Criminal Law and the Roman Jurisprudence. Journal on European History of Law 2016/1. sz. 77. o.; Jusztinger János: A büntetőjogi dogmatika előképei az antik római jog kazuisztikájában. Benedek Ferenc kutatásainak tükrében. In: Antecessores Iuris Romani. Óriás Nándor és Benedek Ferenc emlékezete. Tanulmányok a római jog és a jogtörténet köréből (szerk. Biró Zsófia – Jusztinger János – Pókecz Kovács Attila). PTE ÁJK Római Jogi Tanszék, Pécs 2016. 82-83. o.

¹² Pólay: i.m. 29. o.

Esszenciális jelentőségű volt az ókori jogászok számára a szándékosság. Ez volt az az új vívmány, amely következtében a XII táblás törvény eredményfelelősségi rendszere eltűnt.¹³ Ezt az alábbi forráshely is alátámasztja:

Paulus D,47,10,4:

Si, cum servo meo pugnum ducere vellem, in proximo te stantem invitus percusserim, iniuriarum non teneor.

Ha amikor a rabszolgámat szándékozom megütni az öklömmel, de én akaratlanul megütlek téged miközben a közelemben állsz, nem leszek felelős *iniuriáért*.¹⁴

Modern jogunkban a személyiségsértés megvalósulásának már nem feltétele a szándékosság, gondatlanul is megvalósulhat.

Végül a *contumelia*, azaz más lebecsülésének kifejezése az utolsó megvizsgálandó eleme az *iniuriának*. A *contumelia* szubjektív tényállási eleme volt a „személyiségsértésnek”, mely nélkül nem lehetett keresetet indítani az ügyben.¹⁵ A sérelemdíjnak ez már nem feltétele, igen nehéz is lenne bizonyítani ennek bekövetkezését.

III. Európai modellek

III.1. Hollandia

A sérelemdíjat nem csak az *iniuriával* érdemes összehasonlítani, hanem röviden ki lehet térni néhány európai megoldásra is a személyiségvédelem területén. A holland és a magyar személyiségvédelmi rendszert talán a rugalmas-rugalmatlan fogalompárral lehet a legjobban leírni. A holland szabályozás igen jövőbemutató, mondhatni szimpatikus módját választotta a személyiségi jogok védelmének. Ugyanis egy kétlépcsős rendszert vezetett be a jogellenes magatartások vizsgálata érdekében. Ennek segítségével könnyebben ki lehet szűrni a bagatell ügyeket. A holland polgári törvénykönyv (The Burgerlijk Wetboek) szabályozása és a holland legfelsőbb bíróság, a Hoge Raad gyakorlata kialakította az ún. komoly jogsértés klauzuláját. A bíró a pszichés sérelmek esetében tehát (a fizikai sérelmek esetében egyértelmű a cselekmény súlyossága) két szűrőn keresztül szemléli a jogsértést, azon belül is a jogsértő magatartást. Az első lencse egy általános objektív szűrő, mely igencsak hasonlatos az *adversus bonos mores* intézményéhez, minthogy a bíró saját tapasztalatai alapján, melyek nyilvánvalóan nem

¹³ Pólay: i.m. 30. o.

¹⁴ Roland Wittmann: Die Körperverletzung an Freien im klassischen römischen Recht. C.H.Beck, München 1972. 56. o.

¹⁵ Lábady Tamás: Az eszmei kártérítés antikja. Jura 1994/1. sz. 7. o. http://jura.ajk.pte.hu/JURA_1994_1.pdf (2016. 07.02.)

függetlenek a társadalmi elvárásoktól, közérdektől, közerkölcstől megvizsgálja, hogy a cselekmény alkalmas lehetett-e személyiségsértésre. Amennyiben önmagában a cselekmény nem lehetett alkalmas személyiségsértés okozására, a bíró azt nézi meg, hogy a felperes személyiségére lehetett-e káros hatása a cselekménynek, függetlenül attól, hogy milyen a cselekmény társadalomban elfoglalt megítélése.¹⁶ Ez utóbbi már egy szubjektív szűrő, mely csak a károsulttal foglalkozik. Nehéz párhuzamot vonnunk a holland és a magyar rendszer között, hiszen itt tulajdonképpen egy féloldalas szűrőrővel állunk szemben, amely egyik oldalon megállapítja, hogy a cselekmény az általános közfelfogás szerint alkalmas a személyiségsértésre, és megítéli a fájdalomdíjat; míg a másik oldalon átengedi a cselekményt egy szubjektív tartományba, ahol már nincs szerepe a cselekmény társadalmi értékelésének. Ezzel szemben a sérelemdíj intézményénél, ha a felróhatóságot egy objektív zsinórmértéknek vesszük, akkor ezen feltétel nem teljesülése elutasítást von maga után.

III.2. Franciaország

A személyiségi védelemnek sajátos útját alakította ki a francia jogrendszer. Két összefüggő *generálklauzula* alkalmazandó minden felelősségi területre, és nincs megfogalmazva a jogellenesség, a kár vagy vétkekesség definíciója. Ennek következtében a jogszabály éppúgy vonatkozik a vagyoni károkra, mint a nem vagyoni károkra.¹⁷ A francia jogban szükség van a kárra (*dommage*), illetve az okozati összefüggésre (*lien de causalité*) a kár és a károkozó cselekmény között. Végül szükség van vétkekességre (*faute*), akár annak a gondatlan akár a szándékos alakzatára (A másik *generálklauzula* külön kiemeli a gondatlanságot.). Ez a *faute* alapulhat törvényszegésen (*violation d'un devoir légal*), íratlan fennálló kötelezettségen, nem szándékos bűncselekmény elkövetésén, vagy joggal való visszaélésen (*abus de droit*).¹⁸ A francia jog tehát rendszerét tekintve igen hasonló a magyar szabályozáshoz, azonban a bíróságok számára sokkal nagyobb szabadságot adott a személyiségi jogok kimunkálásában, másrészt büntető jelleget is hordoz magában a fájdalomdíj.¹⁹

¹⁶ Fézer Tamás: Az erkölcsi károk megtérítése de lege lata és de lege ferenda (PhD értekezés). Miskolc 2008. 104–105. o. http://193.6.1.94:9080/JaDoX_Portlets/documents/document_5548_section_1230.pdf (2016.11.11)

¹⁷ Fézer: i.m. 140–141. o.

¹⁸ Cees van Dam: European Tort Law. OUP Oxford, Oxford 2013. 57. o.

¹⁹ Fézer: i.m. 143. o.

III.3. Németország

A német személyiségi jogvédelem, a fent említett jogi megoldásokhoz képest egy merőben merev rendszert alkot, bár a *common law* merevségétől még messze áll. A német jogban a felelősség megállításához a következő elemekre van szükség: egy kodifikált szabály megsértése (*Tatbestandswidrigkeit*), jogellenesség (*Rechtswidrigkeit*), szándékosság vagy gondatlanság (*Verschulden*), okozatosság (*Kausalität*), és kár (*Schaden*). Egyértelmű tehát, hogy az általános károkozás tilalmával ellentétben, itt jelentős korlátot szabnak a bíróság számára. A kodifikált normák jelenthetik egy másik ember védett jogának a megsértését, jogszabály megsértését, illetve szándékos károkozás *contra bonos mores*. Ezek közül a mások védett jogának megsértése szorul rövid magyarázatra. A BGB (Bürgerliches Gesetzbuch) mások védett jogán belül védelemben részesíti az életet, testi épséget, egészséget, személyes szabadságot, tulajdont és más jogokat. (823. § 1). A „más jogok” eredetileg csak a felsoroltakkal összefüggésben voltak értelmezve, még nem a Német Legfelsőbb Bíróság (BGH) egy ügyében meg nem állapította az általános személyiségi jog létezését a „más jogokhoz” kapcsolódóan. Azonban ennek alkalmazása a mai napig problémákat okoz.²⁰ A német személyiségi jogvédelem tehát, a magyar sérelemdíjhoz képest kötöttebb, gyakran jogalkalmazási nehézséget is okozó rendszer, mely – az európai példákkal összehasonlítva – talán a bíró mérlegelési lehetőségét túlzottan is csorbítja.

IV. Nevesített személyiségi jogok

Az új magyar Ptk. nevesített személyiségi jogai közül érdemes lehet néhányat tüzetesebb vizsgálat alá vonni. Ez komoly segítség lehet a jogalkalmazók számára, hogy a joggyakorlat nélküli új jogintézménynek iránymutatásul szolgáljon.

IV.1. Testi sértés

A testi sértés, mint önálló, egy tényállásban szabályozott személyiségsértés a *lex Cornelia de iniuriis*ban valósult meg, melyet Sulla i.e. 81-ben bocsátott ki:²¹

Ulpianus 47,10,5 pr.:

²⁰ Dam: i.m. 79–89. o.

²¹ Pólay: i.m. 66. o.

Lex Cornelia de iniuriis competit ei, qui iniuriarum agere volet ob eam rem, quod se pulsatum verberatumve domumve suam vi introitam esse dicat (...).

A *lex Cornelia* az *iniuriákkal* kapcsolatban utal egy személyre, aki pert kívánt indítani *iniuria* miatt, mert azt mondta, hogy őt megütötték (*verberare*), meglökték (*pulsare*), vagy a házába erőszakkal behatoltak (*domum vi introire*).

A *verberare* és a *pulsare* között Aulus Ofilius tesz különbséget:

Ulpianus D, 47,10,5,1:

Inter pulsationem et verberationem hoc interest, ut ofilius scribit: verberare est cum dolore caedere, pulsare sine dolore.

Tehát a *verberare* fájdalmat okoz, míg a *pulsare* fájdalom nélküli lökést (ütlegelést) jelent.²²

Auctor ad Herennium (4.25.35) szerint is az *iniuria* egyik elkövetési módja a *pulsare*:
Iniuriae sunt, quae aut pulsatione corpus aut convicio auris aut aliqua turpitudine vitam cuiuspiam violant.

Az *iniuria* alatt azt értjük, hogy valakit ütlegelés által megsértenek, vagy az érzékenységét sértik beszéddel, vagy a hírnevét csorbítják botrány által.²³

A fájdalom nélküli ütlegelés a modern kori tetteges becsületsértés előképe lehet, mely szintén megvalósulhat tettel, de akár testi gesztussal is.

A köztársaság végén az *actio legis Aquiliae utilis* segítségével lehetővé vált a szabad ember elleni gondatlan testi sértés megbüntetése is, de csak abban az esetben, ha az *urere, rumpere, vagy frangere* mentek végbe.²⁴ Ezzel tulajdonképpen – némi megszorítással – kifejlődtek a modern személyiségi jogvédelem testi sértésekre vonatkozó rendelkezései. A testi sértés okozása széles körben szankcionálhatóvá vált.

IV.2. Magánlakás védelme

Az új Ptk. védelemben részesíti a magánlakást (Ptk. 2:43. § b). A magánlakás a személyes szabadsághoz kapcsolódó elem, mely a privát szféra és ezzel együtt a személyes szabadság biztosításának egyik elsődleges kelléke. Ebben az esetben tehát egy tárgy védelme közvetetten

²² Sály Pál: Sulla büntetőjogi reformjai (Phd értekezés), Miskolc 2002. 148. o.

²³ Harry Caplan: Ad C. Herennium de ratione dicendi (Rhetorica ad Herennium). Harvard University Press, Massachusetts 1954. 317. o.

²⁴ Pólay: i.m. 68. o.

szolgálja egy jog kiteljesedését.²⁵ A fent említett Ulpianustól származó fragmentumban, *domum vi introire* jelentése: „más lakásába behatolni az illető akarata ellenére.”²⁶ Ez egyaránt jelentette a tulajdonos akarata ellenére történő behatolást, illetve a visszatérésének megakadályozását. (Cic, Pro. Caec. 12. 35)²⁷ A klasszikus korban még több jogeset példa mutat rá a magánlakás védelmének rendszerére:

Ulpianus D, 47,10,5,2:

Domum accipere debemus non proprietatem domus, sed domicilium. Quare sive in propria domu quis habitaverit sive in conducto vel gratis sive hospitio receptus, haec lex locum habebit.

Ulpianus D, 47,10,5,3:

Quid si quis in villa habitet vel in hortis? Idem erit probandum.

Mindenkinek, aki a saját házában vagy bérelt házban lakik, vagy ingyenesen megszáll, vagy vendégként lakik valahol, esetleg falusi villában, vagy a kertben lakik, joga van a házjog megsértése címén *actio legis Corneliae*-vel perelni.

Ulpianus D, 47,10,5,4:

Et si dominus fundum locaverit inque eum impetus factus sit, colonus aget, non dominus.

Ha a tulajdonos bérbe adta az ingatlant és oda erőszakkal belépnek, a bérlő és nem a tulajdonos indíthat keresetet.

Paulus D, 50,17,103:

Nemo ex domo sua extrahi debet.

Paulus ediktumkommentárja szerint senkit nem lehet kidobni a saját házából.²⁸

Ezek a fragmentumok, illetve a jogelv talán segítségére lehet a jogalkalmazóknak az új Ptk. magyarázatában. A szikár megfogalmazása a törvénynek nevezetesen: a nevesített személyiségi jogok sérelmét jelenti különösen a személyes szabadság, a magánélet, a magánlakás megsértése (Ptk. 2:43. § b), lehetőséget biztosít a bíróságoknak, hogy a törvény adta keretek között magas szintű védelmet nyújtsanak ennek a társadalmilag nagyon fontos „tárgynak”. Ptk. kommentárral összehasonlítva a római jogi fragmentumokat tulajdonképpen

²⁵ Tóth Endre, Takács Péter, Csehi Zoltán: PTK Második könyv, Harmadik rész: Személyiségi jogok. http://projektjeink.birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/ptk_e_learning/ptk3/lecke1_lap2.html (2016.10.29.)

²⁶ Pólay: i.m. 61. o.

²⁷ Pólay: i.m. 61. o.

²⁸ Gabriel Adeleye, Kofi Acquah-Dadzie, Thomas J. Sienkewicz, James T. McDonough Jr: World Dictionary of Foreign Expressions: A Resource for Readers and Writers. Bolchazy-Carducci Publishers, Wauconda Illinois 1999. 261. o.

ugyanazok a körvonalak rajzolódnak ki. A joggyakorlat és a kommentár is kiterjesztően értelmezi a magánlakást, legyen az életvitelszerű tartózkodásra szolgáló helyiség, vagy csak éjjeli szálláshely, és csakugyan hasonló eredményeket követel meg a modern jogunk és a római jog, vagyis az ott lakó akarata ellenére történő bemenetel, bennmaradás, vagy a lakó jogellenes akadályozása abban, hogy bemenjen magánlakásába.²⁹

IV.3. *Violatio convicio aurum*

A preklasszikus korban egy új tényállás jelenik meg *convicium* néven. A *convicium* egy sajátos átmeneti állapotot képez a *reál*-és *verbáliniuriák* között, mert bár még a tetteges személyiségértékek között tartották számon a rómaiak ezt a tényállást, modern értelemben már egyértelműen a *verbáliniuriák*hoz soroljuk. Ez tehát a fülek megsértését jelentette macskazene által, melyeket csoportosan kiabáltak. Talán ez a becsületsértés első kezdetleges megjelenési formája.³⁰ A megvalósulásához szükség volt arra, hogy a közrend és a jó erkölcs a kiabálás által sérelmet szenvedjen, illetve, hogy konkrét címzettje legyen.

Ulpianus D,47,10,15,9:

Cui non sine causa adiectum est: nam si incertae personae convicium fiat, nulla executio est.

Azt a szót, hogy bántalmazni másokat nem lehet ok nélkül használni. Ha a kiabálás olyan személy ellen irányult, aki nincs meghatározva, akkor a hangoskodó nem lehetett megvádolva.³¹

A sértettnek a *convicium* elkövetésénél nem kell jelen lennie, de a személye ellen kell, hogy irányuljon.

Ulpianus D,47,10,15,7:

Convicium non tantum praesenti, verum absenti quoque fieri posse Labeo scribit. Proinde si quis ad domum tuam venerit te absente, convicium factum esse dicitur. Idem et si ad stationem vel tabernam ventum sit, probari oportere.

Ha valaki úgy érzi megsértették, *convicium* által, bár nincs jelen abban az időpontban, amikor elkövették a cselekményt, akkor a jogosult *actio iniuriarum* keresetet indíthat összhangban Ulpianus rendelkezéseivel, Labeo szavai szerint.³²

²⁹ Csehi Zoltán (szerk.): Az új Polgári Törvénykönyv Magyarázata - Kommentár a 2013. évi V. Törvényhez. Menedzser Praxis Szakkiadó, Budapest 2014. 45. o.

³⁰ Pólay: i.m. 53. o.

³¹ María José Bravo Bosch: La injuria verbal colectiva. Librería-Editorial Dykinson, Madrid 2007. 154. o.

³² Bosch: i.m. 162. o.

Paulus D,47,10,42:

Iudici ab appellatoribus convicium fieri non oportet: alioquin infamia notantur.

Convicium az is, ha a bírói ítélet ellen fellebbezők a bírót gyalázzák, és *infamiával* sújtják őket.

A fragmentumok alapján megállapítható, hogy a ma létező szabályok összhangban állnak a római jogi szabályozással. Így sem most, sem akkor nem kellett jelen lennie a sértettnek az elkövetéskor. Azonban a *convicium*, bár valóban az első lépés lehetett a becsület védelme irányába, a modern szabályozástól még messze állt. Erősen tényálláshoz kötött magatartás és szigorú feltételek jellemezték, illetve az egyéni becsület védelme még háttérbe szorult a közerkölcs védelmével szemben.

IV.4. *Infamatio*

Ulpianus D,47,10,15,25:

Ait praetor: Ne quid infamandi causa fiat. Si quis adversus ea fecerit, prout quaeque res erit, animadvertam.

A *praetor* mondja: Olyan céllal, hogy mások jó hírnevét megsértsék semmi ne legyen elkövetve, és ha bárki megsérti ezt a rendelkezést, meg fogom büntetni őt az ügy körülményei szerint.

Továbbá pontosan meg kellett jelölni, hogy milyen *infamáló* magatartás történt, mert az *actio iniuriarum* megadásának feltétele ezt megkívánta.³³

Ulpianus D.47.10.15.27:

Generaliter vetuit praetor quid ad infamiam alicuius fieri. Proinde quodcumque quis fecerit vel dixerit, ut alium infamet, erit actio iniuriarum. Haec autem fere sunt, quae ad infamiam alicuius fiunt (...).

Általánosságban a *praetor* megtilt minden cselekményt, ami *infamiát* okozna valakinek. Ennél fogva bármi olyan, amit egy személy csinál vagy mond és van esélye, hogy másokat rossz hírbe hozzon, az tilos.³⁴

Ez az *iniuria*-tényállás, már nagyobb szabadságot biztosított a *praetornak*, így a kereset odaítélésekor már nem a feltétlenség képét mutatta. Széles kazuisztikája alakult ki ennek az *iniuria*-tényállásnak, de éppen ez a római kazuisztikus gondolkodásmód akadályozta az ókori

³³ Pólay: i.m. 77. o.

³⁴ Paul du Plessis: Borkowski's Textbook on Roman Law. Oxford University Press, Oxford 2015. 348. o.

római jogászokat, hogy egy absztraktabb, elvontabb irányvonal mentén el tudják választani a jó hírnév megsértését a becsületsértéstől.

A becsületsértést úgy definiálja a jog, mint: „Más személy társadalmi megítélésének hátrányos befolyásolására alkalmas, kifejezőmódjában indokolatlanul bántó véleménynyilvánítás.” A véleménynyilvánításba beletartozik a tényállítás mellett az értékítélet is. Azonban önmagában a véleménynyilvánítás nem becsületsértés, csak ha a másik két feltétel is teljesül.³⁵

A jó hírnév megsértését jelenti: „Ha valaki más személyre vonatkozó és e személyt sértő, valótlán tény állít vagy híresztel, vagy valós tény hamis színben tüntet fel.” Ez esetben csak a tényállítás tartozik bele a fogalom meghatározásba.³⁶

Végsősoron azonban ez a nagy fokú absztraktság jogalkalmazási nehézségekhez vezethet, így a római jogi jogesetek vizsgálata segítségével lehet a jogalkalmazóknak egy-egy konkrét kérdés eldöntésében, hiszen a véleménynyilvánítás szabadsága és a becsület-jó hírnév sértés között vékony a határmezsgye.

Ulpianus D,47,10,15,29:

Si quis libello dato vel principi vel ali cui famam alienam insectatus fuerit, iniuriarum erit agendum: Papinianus ait.

Ha bárki megtámadja a másikat a jó hírnevét a császárhoz vagy bárki máshoz benyújtott beadvány útján, Papinianus azt mondja, hogy *actio iniuriarumot* kaphat ellene.³⁷

Ulpianus D,47,10,5,9:

Si quis librum ad infamiam alicuius pertinentem scripserit composuerit ediderit dolove malo fecerit, quo quid eorum fieret, etiamsi alterius nomine ediderit vel sine nomine uti de ea re agere liceret et, si condemnatus sit qui id fecit, intestabilis ex lege esse iubetur.

Mikor valaki azzal a céllal, hogy mást rágalmazzon megír, összeállít vagy közzétesz bármit, vagy rosszindulatúan beszerzi azt, attól függetlenül, hogy névvel vagy anélkül tesz közzé, megvádolható és ha elítélik az *intestabilitas* kimondásával jár.

A római jog bár védte a becsületet és jó hírnevet, ennek középpontjában nem az egyén állt, hanem ahogy már volt róla szó a közerkölcs, a közrend védelme. Az egyén védelmet kapott

³⁵ Csehi (szerk.): i.m. 38. o.

³⁶ Csehi (szerk.): i.m. 39. o.

³⁷ Bosch: i.m. 158. o.

de nem az őt ért sérelem, hanem a köz sérelme miatt. Ez az összefüggés minden *iniuria* tekintetében a római személyiségvédelem origóját jelenti.

A klasszikus kori kazuisztikában szintén nagy súllyal jelenik meg a vagyoni becsület védelme. Ezek közé tartozott a hitelrontás is, melyek többségében az *infamatio* tényállásához tartoztak:

Ulpianus D,47,10,15,32:

Item si quis pignus proscrisperit venditurus, tamquam a me acceperit, infamandi mei causa, servius ait iniuriarum agi posse.

Ha bárki közhírré teszi a kézizálog eladását, és kijelenti, hogy azt azután adja el, miután megkapta tőlem és ezt abból a célból teszi, hogy a vagyoni helyzetem negatívan láttassa, Servius azt mondja, hogy *actio iniuriarumot* kapok.

Ulpianus D,47,10,15,33:

Si quis non debitorem quasi debitorem appellaverit iniuriae faciendi causa, iniuriarum tenetur.

Ha valaki úgy utal másra, mint az ő adósára, miközben a másik nem is az adósa, ő felelős lesz és ellene *actio iniuriarumot* adhatnak.³⁸

További *iniuria*-tényállások is védték a hitelképességet:

Gaius D,47,10,19:

Si creditor meus, cui paratus sum solvere, in iniuriam meam fideiussores meos interpellaverit, iniuriarum tenetur.

Ha a hitelezőm, akinek kész vagyok fizetni a közvélemény előtt az kezesemet minden alap nélkül fizetésre szólítja fel, jóllehet kész vagyok a fizetésre, *actio iniuriarum* illet meg.

Ezek a töredékek a vagyoni becsület védelmében, kifejezetten pedig a versenyjogban lehetnek vezérfonalak, hiszen a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló törvény csak az alábbi generálklauzulát tartalmazza:

1996. évi LVII. törvény 3. §:

Tilos valótlan tény állításával vagy híresztelésével, valamint valós tény hamis színben való feltüntetésével, úgyszintén egyéb magatartással a versenytárs jó hírnevét vagy hitelképességét sérteni, illetőleg veszélyeztetni.

³⁸Michael Braukmann: Pignus: das Pfandrecht unter dem Einfluss der vorklassischen und klassischen Tradition der römischen Rechtswissenschaft. Wallstein Verlag, Göttingen 2008. 53. o.

IV.5. Szabad mozgáshoz való jog

Az új Ptk.-ban nevesített személyiségi jogként a szabad mozgáshoz való jog is szerepel. Ez jelenti a személy cselekvési szabadságát, szabad mozgását, és a tartózkodási hely szabad megválasztását. Így tehát ennek megsértése lehet, ha fenyegetéssel vagy kényszerrel valakit arra kényszerítenek, hogy valamit tegyen, ne tegyen, vagy eltűrjön.³⁹ A római jogtudósok szintén nagy jelentőséget tulajdonítottak ennek:

Ulpianus D, 47,10,13,7:

Si quis me prohibeat in mari piscari vel everriculum (quod Graece saginy dicitur) ducere, an iniuriarum iudicio possim eum convenire? Sunt qui putent iniuriarum me posse agere: et ita Pomponius et plerique esse huic similem eum, qui in publicum lavare vel in cavea publica sedere vel in quo alio loco agere sedere conversari non patiatur, aut si quis re mea uti me non permittat: nam et hic iniuriarum conveniri potest (...).

Ha valaki megakadályozza, hogy horgásszak vagy hálót vessek a tengerbe, perelhetem őt *iniuriáért*? Vannak azok, akik úgy gondolják, hogy *actio iniuriarumot* kérhetek és közöttük van Pomponius is. A többség úgy tartja, hogy az eset hasonló ahhoz amikor valaki nem engedi nekem, hogy a nyilvános fürdőben fürödjek, vagy beüljek egy színházba, vagy csináljak valamit vagy sétáljak vagy leüljek más nyilvános helyeken, vagy ha valaki nem engedi meg nekem, hogy használjam a tulajdonomat. Ezekben az esetekben akkor *actio iniuriarum*nak van helye.⁴⁰

V. Összegzés

Jól látható tehát, hogy a római jog az évszázadok alatt egy olyan kazuisztikus rendszert épített ki, mely segítségével nagyon erősen körül bástyázta a személyiségnek a védelmét. A római birodalom bukását követően beköszöntött a „sötét középkor”, mely következtében a római jog vívmányai – köztük a személyiségvédelemmel kapcsolatos eredmények is – eltűntek. Azonban a római jog újra felfedezését követően ezek az eredmények lassan újra elismerést nyertek, és

³⁹ Csehi (szerk.): i.m. 44. o.

⁴⁰ Charles Donahue Jr: *Animalia ferae naturae*: Rome, Bologna, Leyden, Oxford and Queens's county, N. Y. In: *Studies in Roman Law: In Memory of A. Arthur Schiller* (szerk. Roger Shaler Bagnall, William Vernon Harris). Brill, Leiden 1986. 48. o.

így váltak az európai jogrendszer – és benne a személyek immateriális javainak védelmét ellátó szabályok – alapjaivá.